

Павле Јовић

Народна библиотека Србије, Београд

Поштоваоци Доситеја Обрадовића међу припадницима Српске цркве

Сажетак: У раду су представљени припадници Српске цркве који су били савременици и поштоваоци просветитељског рада Доситеја Обрадовића. То су карловачки митрополити: Павле Ненадовић (1749–1768), Вићентије Јовановић Видак (1774–1780), Мојсије Путник (1781–1790), Стефан Стратимировић (1790–1836); епископи: Петар Петровић (1786–1800), Лукијан Мишицки (1828–1837), Гаврило Поповић (1860–1866), Теофан Живковић (1874–1890); архимандрит Никанор Грујић, игуман Викентије Ракић и свештеник Лазар Бојић. Свима је заједничко то да су били међу најученијим Србима XVIII и XIX века, да су дали велики допринос унапређењу културе и просвете, побољшању образовања свештенства, а неки су били и пијци српског просветитељства.

Кључне речи: Доситеј Обрадовић, Српска црква, Доситејеви поштоваоци.

Уводно слово

Поводом стогодишњице смрти Доситеја Обрадовића изашло је неколико споменица њему у част, а у *Српском књижевном гласнику* објављено је више радова посвећених великом српском просветитељу. Међутим, те године није објављен рад признатог историчара српске цркве Радослава Грујића с насловом *Доситеј Обрадовић и његови припадници цркве*, објављен је тек после две године.¹ Као поштоваоце и следбенике Доситејевог просветитељског рада Грујић наводи следеће црквене великодостојнике: патријарха Јосифа Рајачића и владике Никанора Грујића и Теофана Живковића.

Сврха овог рада била је да употпунимо започети рад црквеног историчара Радослава Грујића и пронађемо шта је заједничко за све припаднике српске цркве који су подржавали Доситејев просветитељски рад.

Доситејеви поштоваоци

После Доситејевог смрти први се огласио као представник Српске цркве Лукијан Мушицки (1777–1837), који је био велики поштовалац Доситеја Обрадовића. Спвао му је оду 1811. године: *Сени Доситеја Обрадовића*.² Мушицки је био један од најобразованијих писаца свога времена, прва изразита песничка индивидуалност у српској књижевности. Његова поезија је прожета родољубивим осећањима и идејама просвећености. Определио се за рационалистичку мисаону, а не сентимен-

¹ Радослав М. Грујић, *Доситеј Обрадовић и његови припадници цркве*. Српски књижевни гласник 1913; 30 (1): 37–42.

² Павле Јовић, *Биографи Доситеја Обрадовића код Срба*. Београд, 2016, 28.

талистичку страну Доситејевог просветитељства.³ На Доситејевим темељима Мушицки је створио нашу прву песничку школу. Истовремено се трудио да буде у служби дневних потреба свога народа: у епархијском седишту отворио је Централну школу и богословију (1824), а касније, 1831. и учитељску школу у Карловцу.

Митрополит **Павле Ненадовић** (1749–1768), један од најпросвећенијих карловачких митрополита, рукоположио је Доситеја за калуђера и међу првима запазио његову велику жеђ за знањем и љубав према књизи, па је братији манастира рекао: *Но ви сви добро ујамитиши моју реч: како је њему одвећ мило многи читање, он задуго у Ојову неће мести зрејати.*⁴ Његова прва брига је била да опустеле школе његових претходника Мојсија Петровића и Вукентија Јовановића поново оживи и развије. Рад митрополита Павла на унапређењу културе и просвете међу аустроугарским Србима био је од огромног значаја. Управо тада се међу Србима јавља већи интерес за просветом, књижевношћу и науком. Доста је урадио да се побољша образовање свештенства.⁵

Свештеник **Лазар Бојић** (1790–1859), парох у Добановцима је у свом делу *Памятникъ мужемъ у славено-сербскомъ книжеству славнымъ* међу значајне српске културне делатнике укључио и Доситеја Обрадовића.⁶ Бојић је био први Доситејев биограф. Његова књига била је прва историја српске књижевности просветитељства.

Архимандрит **Гаврило Поповић** (1811–1871) је 1849. године објавио дело *Животоописаніе славны юдїи старо҃гъ и новїегъ века*, у коме је на десет страна описао живот и дело Доситеја Обрадовића и одао му признање за списатељски рад.⁷ То је била до тада најшира Доситејева биографија, коју Поповић завршава овако: *И ње Досїтїеја налазио се њо неки учени Србин, који је њисао за Србе, али ња они слабо разумеше, збої њоїа њїшо је црквенословенски њисао. Први је Досїтїеј њочео крчїиѡи њїѡи и са удочијајеної језика на срїски ѡворио.*

Игуман манастира Фенека **Викентије Ракић** (1750–1818) био је Доситејев савременик и стварао је у духу просветитељства. Писао је веома много и био један од најчитанијих српских писаца на почетку XIX века. На позив Доситеја Обрадовића дошао је 1810. године у Београд за наставника и управника новоосноване Богословије.⁸

Архимандрит манастира Крушедол **Никанор Грујић** (1810–1887), књижевник, родољубиви песник читао је много и радо Доситејева дела и са великим уважавањем га спомињао са осталим културним делатницима: Рајићем, Соларићем, Стојковићем, Мушицким, који су *ширили свейїле зраке добройворне ѡпросветїе духовне.*⁹

Епископ горњокарловачки **Теофан Живковић** (1825–1890), затоусти проповедник и црквени писац, у својим проповедима истиче Доситејев значај за српску кул-

³ Нада Савковић, Књижевно-историјске основе о српској књижевности у XVIII столећу, Нови Сад, Завод за културу Војводине, 2011, 166.

⁴ Универзитетска библиотека. Каталог изложбе поводом дана библиотеке и 200 година Универзитета и високог школства у Србији. Београд, 2008, 2.

⁵ Радослав Грујић, *Ненадовић Павле*. У: Народна енциклопедија, књига III, Загреб, Лексикографски завод, 1927, 47–48.

⁶ Лазар Бојић, *Памятникъ мужемъ у славено-сербскомъ книжеству славнымъ*. У Пешти, 1815,

⁷ Гавриль, поповичъ, *Животоописаніе славны юдїи старо҃гъ и новїегъ века*. У Београду, у Књигопечатњи Књажества сербскога, 1849, 126–136.

⁸ Радослав Грујић, *Ракић Вићентије*. у: Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка. III књига, Загреб, 1927, 662.

⁹ Димитрије Руварац, Биографија Никанора Грујића уз Црквене Беседе Црквене бедеде. Земун, 1892, 76–77.

Доситеј Обрадовић

туру и на вешт начин осуђује оне представнике цркве који су хтели да спрече продор новог живота. Теофан је био уман човек и велики народни родољуб.¹⁰

Епископ темишварски **Петар Петровић** (1796–1800) је вероватно био питомац митрополита Павла Ненадовића. О његовом школовању се још ништа не зна, вероватно да је стекао више образовање негде на страни. Спада у ред најобразованијих и најначитанијих Срба XVIII века.¹¹ Поседовао је библиотеку, која је после Орфелинове била највећа приватна библиотека у XVIII веку. Доситеј Обрадовић се у Бечу 1781. године дружио са епископима Петром Петровићем и Јованом Јовановићем.¹²

Митрополит **Вићентије Јовановић Видак** (1774–1780) био је на трону уједињене београдске и карловачке митрополије. Монашки чин је примио из руку митрополита Павла Ненадовића. Енергично је наставио и развио просветну и културну

¹⁰ Радослав Грујић, Живковић Теофан. У: Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка. I књига, Загреб, 1925, 745–746. .

¹¹ Сава Вуковић, *Петар Петровић*. У: Српски јерарси од дветог до двадестог века. Београд, 1996, 397.398.

¹² Ђорђе Ј. Јанић, Доситеј и доситејевштина. Београд, Српска књижевна задруга, 2014, 105.

делатност свога претходника, митрополита Мојсија Петровића.¹³ Као епископ темишварски Вићентије Јовановић помагао је Доситеју и многим другим културним делатницима. Доситеја је ангажовао да буде приватни учитељ и васпитач његовим синовцима. За време свог боравка у Бечу 1776. године успео је да добије дозволу да се заплењене богослужбене књиге донете из Русије ослободе и поделе сиромашним храмовима којима су и намењене.

Митрополит карловачки **Мојсије Путник** (1781–1790), који је посвећен за епископа од митрополита Павла Ненадовића, посебну пажњу је посвећивао црквеној просвети.¹⁴ Као епископ бачки наставио је просветни рад владике Висариона Павловића, Издржавао је богословску школу и омогућио напредовање Латиско-словенске школе у Новом Саду. Ту је довео предаваче из Русије и великог српског историчара Јована Рајића. Организовао је и држао богословске курсеве за парохијско свештенство. Обезвредио је средства за отварање тзв. Нормалне школе за све ђаке без обзира на вероисповест.¹⁵ По овој особини био је близак Доситеју Обрадовићу.

Митрополит **Стефан Стратимировић** (1790–1836) и Доситеј Обрадовић су се међусобно веома ценили и поштовали, иако су били супротних начела.¹⁶ Међутим, Стратимировић није никад могао да опрости Доситеју што је тако отворено критиковао цркву и калуђере. Како се ближио Српски устанак Стратимировић је покушао да се приближи Доситеју искрено и заувек.

Патријарх српски **Јосиф Рајачић** (1785–1861), који је био посвећен 1829. године за епископа далматинског, био је делотворан на просветном пољу, године 1833. отворио је клерикалну школу. Одликовао се великим родољубљем, бранећи веру, језик и народност.¹⁷ Високо је ценио и подржавао Доситејев просветитељски рад и остале културне делатнике (Рајића, Мушицког, Соларића).

У свом раду *Досићеј и његови припадници цркве*, историчар цркве Грујић наводи пример два црквена великодостојника, Мојсија Петровића (1713–1730) и Викентија Јовановића (1731–1737), који доживели од својих савременика најоштрије осуде за свој родољубиви рад у корист цркве и народа и проглашени за издајце вере, због сарадње са протестантским духовним центрима. Митрополит Мојсије Петровић је отворио пут ка сарадњи Српске цркве и Универзитета у Халеу.¹⁸ Поменути митрополити су деловали у карловачкој и београдској митрополији пре него што се Доситеј прочуо по свом раду.

Завршићемо ово казивање о поштоваоцима Доситејевих просветитељских идеја међу припадницима Српске цркве мислима немачког слависте Герхарда Геземана (1888–1948), иначе великог пријатеља српског народа, који је о Доситеју написао да је *оличење европског хуманизма, не само међу Србима, већ и у околним на-*

¹³ Радослав Грујић, *Јовановић Вићентије*. У: Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка. II књига, Загреб, 1926, 162.

¹⁴ Радослав Грујић, *Путник Мојсије*. У: Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка. III књига, Загреб, 1927, 608.

¹⁵ Драган Јаковљевић, *Зачец српског школства у Угарској*. Годишњак за културу и медије. 2015; VII, 7, 503–526.

¹⁶ Теодора Петровић, *Митрополити Стратимировић и Досићеј Обрадовић*. Кривови. Билтен за културу и уметност, 2010. 24–25, 75–78, 42–48.

¹⁷ Радослав Грујић, *Рајачић Јосиф*. У: Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка. III књига, Загреб, 1927, 654.

¹⁸ Владимир Вукашиновић, *Свети Сава и Досићеј Обрадовић*. Покушај новог читања. Београд, Фонд Српске православне цркве, 2012, 84.

родима, Доситеј је оличење најбољеј шћо је изнедрио српски народ на свом мучном ѿушћу борбе за слободу и за најредак.

Закључак

Представници Српске цркве су још за Доситејевог живота изразили поштовање према највећем српском просветитељу, а и после његове смрти су му први одали признање (Л. Мушицки 1811., Л. Бојић 1815). Међу великодостојницима српске цркве, пре свега оним најпросвећенијим, било је доста поштовалаца Доситејевих просветитељског рада (Вићентије Јовановић Видак, Јосиф Рајачић, Петар Петровић, Никанор Грујић, Гаврило Поповић, Теофан Живковић). За све поменуте припаднике Српске цркве је заједничко да су били за унапређење просвете и за реформи црквеног живота.